

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ – TÜSİAD
DIŞ POLİTİKA FORUMU

AMERİKAN ÇIKIŞ STRATEJİSİ: TELAFER ÇIKMAZI

ÖVGÜ KALKAN

Kasım, 2005

Amerikan Çıkış Stratejisi: Telafer Çıkmazı

Övgü Kalkan*

Ülke içinde ve uluslar arası siyasi arenada sert eleştirilerle karşı karşıya kalan Amerikan hükümeti, ülkesine dönmek amacıyla Irak'taki bu masraflı savaşı sona erdirmek için sıkı bir şekilde çaba göstermektedir. Ancak, savaşı bitirmek amaçlı Amerikan "çıkış stratejisi"nin unsurları karmaşık, belirsiz ve sorunludur. Bu durum, özellikle şu üç, iç içe geçmiş faktör göz önüne alınca belirgin olmaktadır: Sünni direnişçilere karşı yapılan Amerikan operasyonları, yeni anayasa ve federal Irak'ın geleceği. Ne askeri operasyonlar savaşı durdurmak için yeterlidir ne de anayasanın oluşturulması Irak'taki mevcut etnik gruplar arasında görüş birliğini ve uyumu sağlamaya yeterlidir. Aksine, direnişçilere karşı Amerikan operasyonları ve yeni anayasanın oluşturulması tartışmaları alevlendirmiştir. Bu çalışmada, özellikle bu iki durum Telafer dosyası altında değerlendirilecektir.

A) Nüfus Denklemi

3 Eylül 2005'te operasyonların başlamasından bu yana Telafer'de yaklaşık 200 Sünni öldürülmüştür. Telafer, Türkmen ve Sünnilerin nüfus yoğunluğuna sahip olduğu ana şehirlerden biridir. Operasyonun başlamasından bu yana, yerel Türkmen nüfusunun % 70'i bölgeyi terk etmiştir¹. Irak Türkmen Cephesi Lideri Saadettin Ergeç, Telafer'de öldürülenlerin gerçekte sivil insanlar oldukları halde, asiler olduklarının belirtildiğini ve bu olayın Amerikan güçleri ve Irak Ulusal Ordusu üniforması altındaki Kürt peşmergelerin bilinçli olarak Telafer'deki nüfus durumunu değiştirmek amacıyla yaptığını açıklamıştır². Bunun yanında, Telafer'in Sünni belediye başkanı Muhammed Raşid, Sünni mahallelerdeki operasyonu protesto etmek amacıyla 10 Eylül'de istifa etmiştir. Hem Türkmen grupların temsilcisinin ciddi beyanları ve hem de Telafer'deki operasyona karşı yapılan geniş çaplı protestolar, Amerika'yı böyle bir hareket yapmaya yönelten esas sebepleri değerlendirme gerekliliğini ön plana çıkartmaktadır. Anayasa meselesi, Telafer olayında da gün yüzüne çıkarıldığı gibi Amerikan stratejisinin temel kaygısını oluşturmaktadır.

Telafer ve diğer birkaç şehirde nüfus yoğunluğuna sahip olan Türkmenler, Irak nüfusunun % 10'unu azınlık bir grup olarak oluşturmaktadır. Telafer nüfusu bakımından da etkin olan Sünniler ise, Irak nüfusunun % 20'sini oluşturmaktadır ve bazı büyük şehirlerde yoğun bir nüfusa sahiptirler. Büyük bir çoğunluk grubu olarak Sünniler ve azınlık bir grup olarak Türkmenler, anayasaya ve Amerikan operasyonlarına karşı seslerini yükseltmekte, sert eleştiriler yöneltmektedirler. Ayrıca, seçmenler 18 eyaletin 3'ünde 2/3 oranıyla anayasayı reddedebileceği için, Sünni ve azınlık nüfusun olduğu bölgeler, anayasayı reddetmek için potansiyel dengeyi temsil etmektedir. Bu gerçek, aynı zamanda, 'Birçok Sünni Arap anayasa taslağına itiraz edip ve kalabalık gruplarla anayasaya karşı oy vermek için Sünni ağırlıklı bölgelerde gösteriler düzenlemekte ve örgütlenmektedirler.⁴' diye bir açıklama yapan Irak Devlet Başkanı Celal Talabani tarafından da bilinmekte ve ciddi bir mesele olarak görülmektedir. Bununla beraber, Amerika açısından bu anayasa, – gruplar arasında bir şekilde anlaşma temeli oluşturacak – (Sünni grupları hariç tutarak ve azınlık haklarına herhangi bir açık atıfta bulunmadan) Irak'taki 'çıkış stratejisi'nin en önemli yönü olarak görülmektedir. Amerikan yönetiminin anayasanın onaylanması için gerekli ve acil adımları atmasındaki temel sebeplerden biri, -hem maliyeti gittikçe artan Irak'taki savaş, hem de Amerika'yı vuran Katrina felaketi yüzünden- Amerikan hükümetinin karşı karşıya olduğu sert eleştiriler olarak görülebilir.

Bölgeyi ilgilendiren Telafer'deki operasyonların federal anayasa meselesi üzerinde

odaklanmış çeşitli stratejik planlara dahil olduğu görülmektedir. Sünnilerin anayasaya olan tepkisi ve Türkmenlerin kaygısı Amerikan hükümeti tarafından bilindiği için, anayasanın kabulünü olumsuz yönde etkileyecek olan bu şartları bertaraf etmek mantıklı bir seçenek gibi görülmektedir. Bu amaçla; en muhtemel seçeneklerden biri, Sünni ve Türkmen nüfusun yoğun olduğu yerlerde, 3 vilayette 2/3 çoğunlukla anayasayı reddedemeyecekleri bir şekilde nüfus durumunun bozulmasına sebep olmaktır. Özellikle Telafer kampanyası sırasında Amerika tarafından kullanılan araçlar ve bölgede gözlenen gerçekler, dolaylı yoldan Telafer olayını gözler önüne seren, anayasa ile ilgili Amerikan stratejik hedeflerine yönelik şüphe ve eleştirileri de arttırmaktadır. Amerikan güçlerinin hedefini asayışı bozan asi gruplar üzerine yoğunlaşmak olarak belirtmesine rağmen, yüksek oranda sivil insanın ölmesi, Türkmen nüfusunun % 70'inin göç etmesi ve Telafer'deki sivillere karşı kimyasal silahların kullanıldığı iddiası; Amerikan'ın bölgedeki pozisyonunu daha fazla tartışılır hale getirmektedir. Buna ilaveten, evlerin aranması ve alıkoyma sürecinde 'kaynak' olarak kullanılan şüphe uyandıran yerel muhbirlerin olması gerçeği, uzun bir dönem için süreceğe benziyor. Çünkü Washington Post'un verdiği habere göre, 'kaynak' olarak adlandırılanların bazıları kendilerini suçlayan kimselerin Irak güvenlik güçlerine de isnad ettikleri bir suçlama olan kabile ya da mezhep kan davaları güttüğünü söylemişlerdir. Amerikan komutanların, taktiklerinin bazen sert olduğunu gizlice açıklarken Kürt kuvvetlerinin operasyondaki performanslarını övdüklerinden de bahsedilmektedir⁵. Bu nedenle, Telafer'deki ihtilafli hedeflerin ve uygulanan araçların, sadece nüfus yapısını bozması değil daha ileri etnik bölünmeler için de zemin hazırladığını ve bu durumun gelecek federal Irak için olumsuz sonuçlar doğuracağını iddia etmek mümkündür.

B) Kürt Faktörü

Telafer operasyonu Amerika ve Kürt peşmergeleri tarafından ortaklaşa düzenlendiği için, bu olayı Kürt faktörünü de göz önüne alarak incelemek gerekmektedir. Kürt bakış açısıyla bu operasyon, her iki tarafından da milli menfaatlerini işbirliği sayesinde pekiştirdikleri bir kazan – kazan oyununun parçalarını temsil etmektedir. Bu, Telafer'de girilen ilk kampanya değildir. 2004 yılında, Telafer'de bir başka büyük saldırı olmuş ve buna cevaben Türkiye meseleye ilişkin duyarlılığını dile getirmiştir⁶. Telafer, Türkiye sınırlarından 100 km uzakta, Irak'ın kuzey kısmında yer almaktadır. Celal Talabani tarafından dile getirilen Kürt endişelerinden biri, Amerikan güçlerinin olmaması durumunda Türkmen haklarını korumak amacıyla Türk hükümetinin müdahale etme ihtimalidir⁷. Ayrıca, Telafer'den geçecek ve dolayısıyla Türk topluluğu için bir geçiş noktası olacak olan Türkiye ve Irak arasında ikinci bir sınır açılması ihtimali de Kürt grubunu rahatsız etmektedir⁸. Kürt grubu kendi yönetim yapısını oluşturduğu için, Irak'ın kuzeyinin kontrolünü tamamen ele geçirme amacı olarak kampanyaya katılmaları üzerine bir yorumda bulunmak mümkün olacaktır. Ne var ki büyük etnik ve dini gruplar tarafından azınlıklara yönelik bu tür sindirme operasyonları etnik bölünmeleri daha da derinleştirmektedir. Telafer operasyonu ilk örnek değildir ve görünen o ki Irak'taki savaş durumu devam ettiği müddetçe de son olmayacaktır. Çoğunluğu elde etmek amacıyla, nüfus durumunu değiştirme ve yerli halkı yerinden ederek diğer vilayetlerden gelen göçmenleri yerleştirme operasyonları daha önce de Kerkük olayında görülmüştür. Saddam döneminde bu şehir Araplaştırma politikalarına maruz bırakılmıştır. Aynı şekilde Saddam sonrası dönemde de Kürt grupları tarafından karşı bir Kürtleştirme süreci başlatılmıştır. Kerkük'ün Kürt federal grubun başkenti olarak açıklanmasıyla sonuçlanan Kürt politikaları, Irak'taki Amerikan güçlerinin desteği ve gözetimi altında uygulanmıştır. Bu nedenle, Kürt grubunun, menfaatlerini Amerika ile yakın işbirliği sayesinde kullandığını iddia etmek mümkündür. Bu noktada, bölgedeki Amerikan politikalarına ilişkin hayati soru; 'Amerikan politikalarını düzenleyenleri, böyle faaliyetlere izin vermeyi tercih etmelerine sevkeden temel

dürtü nedir ve muhtemel sonuçları nasıl olacaktır?’ şeklinde ortaya çıkmaktadır. Eğer uluslar arası ilişkilerde ülkelerin temel dürtüsü daha fazla güç kazanmak ise, o takdirde, diğer gruplar pahasına Kürt peşmergeler ile Amerikan işbirliğinin Irak’taki Amerikan gücünü artırıp arttırmadığını ya da etnik gruplar arasında ve Amerikan güçlerine karşı olan kini derinleştirerek aksi yönde sonuçlar doğurup doğarmadığını sorabiliriz. Bu soru, Amerika’nın bölgedeki önemli müttefiklerinden biri olan ve halihazırda Kerkük ve Türkmenler konusunda kendi ‘kırmızı çizgi’lerini belirtmiş olan Türkiye’nin duyarlılığına ve karşı çıkmasına rağmen bu politikalarını takip etmeye devam etmesinden sonra daha da dikkat çekmektedir.

Amerikan’ın Irak’taki esas müttefikinin, ittifakları Saddam döneminde başlayan ve Irak savaşından sonra da ilerlemesi muhtemel görünen Kürt gruplarının olduğu iddia edilebilir. Saddam döneminde 36. paralelin kuzeyi, Kürtleri korumak amacıyla NATO hamiliğinde uçuşa yasak bölge olarak ilan edilmiştir. Irak, Orta Doğu’daki Amerikan menfaatleri için stratejik öneme sahiptir. Bu sebeple, Amerika için stratejik menfaatlerini ve o bölgedeki nüfuzunu uzun vadede koruyacak stratejik planlar üretmek çok büyük önem arzedecektir. Bu amaçla, Kürt gruplar ile işbirliği, hem bölgedeki Amerikan ekonomik menfaatlerini korumak hem de Irak nüfusundaki Şii çoğunluğu tarafından yönlendirilebilecek İran güç çemberini kontrol altında tutmak gayesiyle muhtemel bir taktik araç olarak görülebilir. Ancak, mevcut güvensizlik ve artan etnik bölünmeler ortamı altındaki Kürt – Amerikan işbirliğinin dışa yansımaları tartışmalıdır. Bir yandan Amerika, nüfus yapısını değişikliğe uğratarak anayasaya karşı azınlık ve Sünni itirazlarına karşılık vermek amacıyla yapılan operasyonları akla yatkın görebilir. Fakat diğer yandan, Amerikan güçleri tarafından yalnız ve peşmergeler ile birlikte Sünnilere ya da Türkmenler gibi diğer azınlık gruplara karşı girişilen operasyonlar, aşırı şiddet için zemin oluşturan kini ilerleterek bir bumerang etkisi yaratmaktadır. Irak’taki etnik bölünmeler iyice köklendiği için, bir ortak nokta temin etmek amacıyla arabulucu rolünü oynamak yerine, Amerikan politikalarının bir taraftan yana tavır koyması daha fazla eleştiriyi almaktadır. Muhalefetin sesi olmak adına demokratik platform için yeterli ortam ve şart olmadığı için, bu yoğunlaşmış kin ve hınç, Amerikan çıkış stratejisinde bir gerileme ve başarısızlığa sebep olacak şiddet faaliyetlerine dönüşmektedir.

Uzun vadeli stratejik analizler, Irak’taki mevcut güvenlik ortamını ve federal anayasasının geleceğini de hesaba katmaktadırlar. Azınlık gruplar ve Sünni çoğunluğun mevcudiyetini ve haklarını tehdit eden istikrarsız şartlar; federal yapıyı muhafaza etmek için hayati önem taşıyan demokrasinin ilke ve öğretilerini tehlikeye atmaktadır. Bu gerçek, Amerikan stratejik çıkmazının bir yüzünü ortaya koymaktadır. Amerika bir yandan güvenlik ortamını temin etmek için çabalarırken, diğer yandan da amaçlarına ulaşması için uygulanan kullanılan araçlar ve uygulanan stratejiler Amerika’nın konumunu sarsmaktadır. Son tahlilde, Amerika, demokrasi ve federalizmin geleceğini tehlikeye atan gittikçe artan kinlerden ve zayıflayan şartlardan zarar görmektedir.

C) Irak’ta Demokratik Meşrutiyet için Arayışlar

Telafer operasyonunun sonucu 3 bakış açısından değerlendirilebilir: Elde edilen bilgiler Türkmen nüfusunun bölgeden zorunlu göçünü teyit ettiği için, Türkmen grubunun gelecek statüsünü federalizm meselesi ile ilgili değerlendirmek akla yatkın görünmektedir. Türkmenler azınlık bir grup olarak görülmesine rağmen, bazı vilayetlerde yoğun bir nüfusa sahip olmaları, onları hem referandum meselesinde hem de federalizmin geleceği konularında savunmasız bırakmaktadır. Daha önce bahsettiğim gibi, - 4 ana vilayette nüfuzlu ve yoğun olan – Sünniler ve Türkmenler, anayasayı 3 vilayette 2/3 çoğunluğu sağlayarak reddedebilirler. Ancak Türkmenlerin zorla göç ettirilmesi, federal Irak için hayati önem arz

eden demokrasi meselesinde bir tıkanıklığı göstermektedir. Demokrasi kavramı açısından her seçmen oyunu kendi yerel bölgesinde kullanacaktır ki böylelikle vatandaşlar yönetimi etkilemiş olabilecekler. Bu, hem demokrasinin gelişmesi hem de vatandaşların ihtiyaçlarına cevap verecek şeffaf yönetim için önde gelen bir özelliktir. Vatandaşlık kavramının, çoğulcu bir Irak devletinde birleştirici bir bağ kurmak amacıyla geliştirilmesi gerekiyorsa, o takdirde, seçme ve kendi yerel bölgelerinde oy kullanma hakkı gelecek federal Irak vatandaşlarına verilmelidir. Eğer azınlık ya da – ferdi bazda – vatandaşlar, kendi ülkelerinin geleceğini belirleme sürecinde şiddetli ve demokratik olmayan uygulamalar ile karşılaşacaklar ise; bu durum onları siyasi haklarını gereği kullanma hakkından mahrum edecek ve vatandaşlık kavramını sarsacaktır. İşleyen bir vatandaşlık kavramının içi, siyasi hakların yerinde ve uygun kullanılması ile doldurulmalıdır. Tanımlamaların etnik temelde yapıldığı federal Irak durumunda, vatandaşlık kavramı daha değerli olmaktadır. Temel neden, vatandaşlığın, etnik olarak bölünmüş insanlar ve federal yönetim arasındaki ana bağı destekleyip yükseltecek ana seçenek olarak durmasıdır. Halbuki, Irak vatandaşlarının siyasi haklarından uzak durmalarının –ki dağılma sürecine doğru bir tehlikeyi işaret eder – vatandaşlar ile devlet arasındaki bağları zayıflatması muhtemeldir. Buna ilaveten, herhangi bir temsil imkanı bulamayan ve siyasi katılımdan kaçınan insanlar, taleplerini dile getirecek başka yollar arayabilirler. Böyle bir durum da şiddetli çatışmalar için potansiyel zemin oluşturacaktır.

Federalizmin demokratik ilkeleri, azınlık hakları ile birlikte faal sivil toplum gerektirdiği için, Türkmen ve azınlık gruplar daha dinç ve kuvvetli bir sivil toplum geliştirebilirler ve nüfuslarının yoğun olduğu siyasi bir arenada, federal yapı federal etnik hatlar ‘boyunca’ inşa edildiği sürece daha fazla etkin güç elde edebilirler. Bundan dolayı, Türkmen nüfus bölgesine (bir azınlık olarak) saldırma, hem özellikle Türkmenler için hem de genel olarak federal bir sistem altında demokrasinin gelişimi için olumlu bir gelişme değildir. Üçüncü olarak, Kürt ve Şii askeri grupların Amerikan güçleri ile ağır Türkmen ve Sünni kayıpların verildiği bildirilen böyle bir kampanyaya katılmalarının, Sünniler arasında Kürt ve Şiiilere karşı daha fazla etnik gerilim ve nefrete yol açması muhtemel olmakla birlikte bunun tam tersi de mümkündür. Sonuç olarak, etnik bölünmeleri en yoğun döneme taşıyan bu şartlar altında, federal yapının olası sonucu Irak’ın bölünmesini hızlandırmak olabilir.

Mevcut durumu ve federal Irak’ın geleceğini göz önüne alarak, nüfus unsurlarının rahatsızlığı ve bozulmasının, Amerikan strateji planlayıcıları tarafından hayati önem taşıyan ilgi alanlarından biri olarak ele alınması gerekmektedir. Zira nüfus dengelerini bozmak, federal anayasadan daha fazla güç bölgesi elde etmek amacıyla etnik ve dini grupların ellerinde bir siyaset aracına dönebilir. Ancak bu sonuç itibariyle federal Irak’ın birliğini tehlikeye sokacaktır. Amerika, bilinçli olarak, anayasaya karşı yapılacak itiraz ve reddetmelerin üstesinden gelebilmek için, Türkmen ve Sünnilerin yoğun olduğu bölgelerdeki nüfus durumunu değiştirmek üzere hareket etse dahi; ima edilen anayasa, etnik ve dini hatlar boyunca bölünmüş bir Irak kuran federalizm meselesi ile ilgili sorunları çözebilecek midir? Irak’ın etnik ve dini hatlar boyunca bölünmesini öngören federal anayasa, her bir federal bölgede beraberinde azınlık meseleleri sorununu getirmektedir. Sınırların etnik farklılıkların üstünden çizilmesi yerine boyunca çizildiği federal durumlarda, kimlik politikaları meselesinin ön plana çıkması, siyaset biliminde iyi bilinen bir sorundur. Çoğunluğun etnik kimliği, tek tanımlama kaynağı olur ve aynı zamanda, azınlıklara karşı bir baskı şekli ve haklarını çığneme aracı halini alan anayasa için temel oluşturur. Irak’taki duruma bakarak, kökleri Saddam zamanındaki Sünni diktatörlüğüne kadar uzanan, Kürt ve Şiiilerin Sünni azınlığa karşı tarihi nefreti de diğer yandan meseleyi daha karmaşık ve sorunlu hale getirmektedir. Bunun yanında, nüfus bakımından, aile bağları ve dolayısıyla etnik oluşumlar bir noktaya kadar ülke boyunca yapılandığı için, mesele daha karmaşık bir hal almakta ve

daha fazla dikkat sarfetmeyi gerektirmektedir. Bunun sonucu olarak, etnik ve dini hatlar boyunca yapılan bir federal anayasa tartışmalarının içinde bu mesele, demokrasi ve federalizmin temel ilkelerini korumak gayesiyle aydınlatılmalıdır.

Bütün bu faktörleri özetlemek gerekir ise, direnişler adı altında Amerika'nın Türkmen ve Sünnilere kayıtsız kalması ve nüfus dengelerinin bozulması, Amerika tarafından "çıkış stratejisi"nin bir parçası olarak düşünülebilir. Fakat hem bu işin meşruluğu hem de muhtemel sonuçlarının resmi daha az maliyet ile çizip çizemeyeceği ve hem Amerika için hem de bölgesel aktörler için daha az karmakarışık olup olmayacağı tartışmalıdır.

- 1 "Telafer'de 157 kişi öldürüldü", Cnn Türk, 12 Eylül 2005,
http://www.cnntrk.com/arama/haber_detay.asp?PID=00319&haberID=124679, (12-09-2005)
- 2 "Türkmenlerin Feryadı", Yeni Şafak, 6 Eylül 2005,
<http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2005/eylul/06/d02.htm>, (8-09-2005)
- 3 Kathleen Ridolfo, "Iraq: Operation in Talafar a Success, But for How Long?", Radio Free Europe, 11 September 2005,
<http://www.rferl.org/featuresarticle/2005/09/4D0A347E-104A-4E1C-B3BE-A9A1020EB16D.html>, (11-09-2005)
- 4 Jim VandeHei, "Talabani Says Iraqis Could Replace Many U.S. Troops", Washington Post, 13 September 2005,
<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/09/12/AR2005091201986.html?nav=hcmodule> (13-09-2005)
- 5 Jonathan Finan, "Informants Decide Fate of Iraqi Detainees", Washington Post, 13 September 2005,
<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/09/12/AR2005091202040.html> (13-09-2005)
- 6 "Gül'den ABD'ye Sert Uyarı", Milliyet, 14 September 2004,
<http://www.milliyet.com.tr/2004/09/14/dunya/axdun01.html>, (12-09-2005)
- 7 "Talabani'nin Türkiye korkusu", NTVMSNBC, 13 September 2005,
<http://www.ntvmsnbc.com/news/340947.asp>, (13-09-2005),
- 8 Hasan Cemal, "Telafer Meydanı!", Milliyet, 14 September 2004,
<http://www.milliyet.com.tr/2004/09/14/yazar/cemal.html>, (12-09-2005)
- 9 Ümit Özdağ, "Telafer", Akşam, 12 September 2005,
<http://www.aksam.com.tr/yazar.asp?a=4718,10,29&tarikh=12.09.2005>, (12-09-2005)